

GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLIY QADRIYATLARNI SAQLASHDA TA'LIMNING ROLI

Toshbotirov Quvonchbek O'tkir o'g'li

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti, Tarix fakulteti "Milliy go'ya,
ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi" yo'nalishi 201-guruh talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv jarayonining jamiyat ma'naviy hayotiga, ayniqsa yoshlar dunyoqarashi va milliy qadriyatlarga ko'rsatayotgan ta'siri tahlil qilinadi. Ta'lim tizimining milliy o'zlikni anglash, ma'naviy merosni asrash va yosh avlod qalbida milliy qadriyatlarga sodiqlikni shakllantirishdagi o'rni ilmiy va hayotiy misollar asosida yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy axborot makonida milliy madaniyatni saqlash, tarixiy xotirani mustahkamlash hamda ma'naviy immunitetni rivojlantirish masalalari keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: globallashuv, milliy qadriyat, ta'lim, ma'naviyat, yoshlar tarbiyasi, milliy o'zlik, madaniyat, axborot makoni, pedagogika, ma'naviy immunitet.

Bugungi dunyo tobora bir-biriga yaqinlashib borayotgan ulkan makonga aylanmoqda. Texnologik taraqqiyot, internet tarmoqlari, ommaviy axborot vositalari hamda xalqaro aloqalarning kengayishi tufayli insoniyat ilgari hech qachon kuzatilmagan darajadagi axborot almashinuvi davriga kirib keldi. Bu jarayon ilm-fan rivoji, iqtisodiy hamkorlik va madaniy yaqinlashuv uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq globallashuvning ijobiy jihatlari bilan bir qatorda, u milliy qadriyatlar, an'analar va ma'naviy merosga ma'lum darajada xavf ham tug'dirishi mumkin. Ayniqsa, yoshlarning ongiga chetdan kirib kelayotgan turli g'oyalar, ommaviy madaniyat va virtual hayot ta'siri kuchayib borayotgan bir davrda ta'lim tizimining mas'uliyati yanada ortmoqda.

Milliy qadriyatlar har bir xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy ustuni va madaniy qiyofasidir. Ular xalqning asrlar davomida shakllangan turmush tarzi, urf-odatlari, tili, dini, san'ati, adabiyoti va axloqiy qarashlarida mujassam bo'ladi. Qadriyatlar insonning kimligini anglashiga, o'z millati va Vatani bilan faxrlanishiga xizmat qiladi. Agar xalq o'z qadriyatlaridan uzoqlasha boshlasa, uning ma'naviy ildizlari zaiflashadi. Shu sababli ham globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarni saqlash masalasi dunyoning ko'plab davlatlari uchun strategik vazifaga aylangan.

Bugungi kunda ayrim yoshlar orasida chet madaniyatiga ortiqcha taqlid qilish, ona tiliga befarqlik, milliy urf-odatlarni eskilik sarqiti sifatida baholash holatlari uchramoqda. Bu esa ma'naviy bo'shliqni yuzaga keltiradi. Ma'naviy bo'shliq mavjud joyda esa begona g'oyalar tez ildiz otadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, ta'lim nafaqat bilim beruvchi tizim, balki milliy ong va ma'naviyatni shakllantiruvchi muhim ijtimoiy institut hisoblanadi.

Ta'limning asosiy vazifalaridan biri yosh avlodni nafaqat zamonaviy bilimlar bilan qurollantirish, balki ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashdan iboratdir. Chunki texnologiyani mukammal egallagan, biroq ma'naviyati zaif bo'lgan inson jamiyat uchun yetuk shaxs bo'la olmaydi. Shu sababli bugungi pedagogika oldida ikki

muhim vazifa turibdi: birinchisi — global raqobatga mos bilimli avlodni tarbiyalash, ikkinchisi esa — milliy o'zligini yo'qotmaydigan, o'z tarixini va qadriyatlarini hurmat qiladigan komil insonni shakllantirish.

O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, mustaqillik yillarida milliy qadriyatlarni tiklash va yoshlar tarbiyasiga e'tibor davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Ajdodlar merosini o'rganish, tarixiy obidalarini tiklash, milliy bayramlarni keng nishonlash, buyuk allomalar tavallud sanalarini xalqaro miqyosda o'tkazish kabi tashabbuslar milliy o'zlikni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Xususan, Imom Buxoriy, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Jadid ma'rifatchilari kabi buyuk siymolar merosini yoshlar ongiga singdirish orqali tarixiy xotira va milliy g'urur kuchaymoqda.

Ta'lim tizimida ona tilining mavqeini oshirish ham milliy qadriyatlarni saqlashning muhim omilidir. Til — millat ruhining ko'zgusidir. Inson o'z tilini qadrlasa, o'z tarixini ham qadrlaydi. Shu bois maktab va oliy ta'lim muassasalarida ona tilini mukammal o'qitish, badiiy adabiyotga qiziqishni oshirish, yoshlarni mutolaa madaniyatiga o'rgatish muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, internet davrida qisqa va yuzaki axborotlarga o'rganib qolayotgan yoshlar uchun kitob mutolaasi tafakkurni chuqurlashtiruvchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

Pedagog olimlarning fikricha, milliy qadriyatlarni saqlash faqatgina nazariy targ'ibot bilan emas, balki amaliy muhit orqali amalga oshiriladi. Oila, mahalla va ta'lim muassasasi o'zaro hamkorlikda ishlagan taqdirdagina tarbiya samarali bo'ladi. Chunki bola kundalik hayotida ko'rgan va his qilgan narsalarni tezroq qabul qiladi. Agar maktabda milliy qadriyatlar haqida gapirilib, biroq amalda ularga befarqlik kuzatilsa, tarbiya ta'siri sust bo'ladi. Shu sababli ta'lim muhitining o'zi ma'naviy va milliy ruh bilan uyg'un bo'lishi lozim.

Globallashuv davrida ommaviy madaniyatning ta'siri ham sezilarli darajada kuchaydi. Kino, musiqa, reklama va ijtimoiy tarmoqlar orqali turli madaniy qarashlar yoshlar ongiga kirib bormoqda. Ayrinim hollarda bu jarayon milliy madaniyatning ikkinchi darajaga tushib qolishiga olib keladi. Masalan, UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha har ikki haftada bitta til yo'qolib bormoqda. Tilning yo'qolishi esa o'sha xalqning ma'naviy xotirasi zaiflashayotganini anglatadi. Bu holat globallashuvning ma'naviy xavfini yaqqol ko'rsatadi.

Shu sababli ta'lim tizimi yoshlarni tanqidiy fikrlashga o'rgatishi zarur. Har qanday axborotni tahlil qila oladigan, foydali va zararli g'oyalarni farqlay biladigan yoshlar ma'naviy tahdidlarga qarshi mustahkam immunitetga ega bo'ladi. Zamonaviy pedagogikaning asosiy maqsadlaridan biri ham aynan ma'naviy immunitetni shakllantirishdir. Chunki kuchli bilim va sog'lom dunyoqarash insonni turli mafkuraviy xurujlardan himoya qiladi.

Bugungi kunda ko'plab rivojlangan davlatlar ham milliy qadriyatlarni saqlash masalasiga alohida e'tibor qaratmoqda. Masalan, Yaponiya ta'lim tizimida milliy an'ana va axloqiy tarbiya boshlang'ich sinflardan o'qitiladi. Janubiy Koreyada yoshlarni milliy madaniyatga hurmat ruhida tarbiyalash davlat siyosatining muhim qismidir. Fransiyada esa fransuz tilini himoya qilish uchun maxsus qonunlar qabul qilingan. Bu tajribalar shuni ko'rsatadiki, globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarni saqlash taraqqiyotga zid emas, aksincha, millatning barqaror rivojlanishi uchun zarur omildir.

Bugungi yosh avlod internet orqali dunyoning istalgan nuqtasidagi axborotni bir necha soniyada qabul qila oladi. Bu ulkan imkoniyat bilan birga katta mas'uliyatni ham yuklaydi. Chunki yosh ong hali to'liq shakllanmagan davrda zararli g'oyalar ta'siriga tez tushib qolishi mumkin. Shu bois pedagoglar va ota-onalar yoshlarning internetdan foydalanish madaniyatiga alohida e'tibor qaratishi kerak. Raqamli savodxonlikni rivojlantirish, media madaniyatni shakllantirish va virtual makondagi xavflarni tushuntirish bugungi ta'limning muhim vazifalaridan biridir.

Milliy qadriyatlarni saqlashda adabiyot va san'atning ham o'rni beqiyosdir. Badiiy asarlar inson qalbiga tez ta'sir qiladi, unda milliy g'urur va ma'naviy hissiyotlarni uyg'otadi. Ayniqsa, Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Oybek kabi adiblar asarlarida milliy ruh, vatanparvarlik va insoniylik g'oyalari chuqur aks etgan. Yoshlarning ana shunday asarlarni mutolaa qilishi ularning ma'naviy dunyosini boyitadi.

Shuningdek, tarix fanining o'qitilishi ham milliy o'zlikni shakllantirishda katta ahamiyatga ega. O'z tarixini bilgan inson o'z xalqining qanday sinovlardan o'tganini, qanday buyuk allomalar yetishib chiqqanini anglaydi. Bu esa unda milliy faxr va mas'uliyat hissini uyg'otadi. Tarixiy xotira kuchli bo'lgan jamiyat esa o'z qadriyatlarini osonlikcha yo'qotmaydi.

Bugungi ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalar va milliy tarbiya uyg'unligini ta'minlash ham dolzarb masaladir. Chunki zamonaviy texnologiyalarni inkor etib bo'lmaydi. Muhimi, ulardan milliy manfaatlar yo'lida foydalanishdir. Masalan, elektron darsliklar, milliy tarix va adabiyotga oid multimedia platformalari, virtual muzeylar va onlayn ma'rifiy loyihalar yoshlarning milliy merosga qiziqishini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

Globallashuv insoniyatni yaqinlashtirayotgan bo'lsa-da, har bir xalqning o'z qiyofasi, o'z ma'naviy dunyosi saqlanib qolishi zarur. Chunki dunyo madaniyatining boyligi ham aynan turli millatlarning o'ziga xosligi bilan belgilanadi. Agar barcha xalqlar bir xil madaniyat va bir xil tafakkurga ega bo'lib qolsa, insoniyat ma'naviy rang-barangligini yo'qotadi. Shu sababli milliy qadriyatlarni asrash faqat bitta davlatning emas, balki butun insoniyatning ma'naviy boyligini saqlash demakdir.

Taklif sifatida aytish mumkinki, ta'lim muassasalarida milliy qadriyatlarga oid fanlar va ma'naviy-ma'rifiy mashg'ulotlarni zamonaviy usullarda tashkil etish lozim. Yoshlar orasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, milliy san'at va adabiyotga oid loyihalarni ko'paytirish, tarixiy obidalarga sayohatlar tashkil etish ma'naviy tarbiyani kuchaytiradi. Shuningdek, internet va ijtimoiy tarmoqlarda milliy madaniyatni targ'ib qiluvchi sifatli kontent yaratishga alohida e'tibor berilishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarni saqlash masalasi ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biriga aylanmoqda. Ta'lim insonni nafaqat kasb egasi, balki ma'naviy yetuk shaxs sifatida shakllantiradi. Milliy qadriyatlariga sodiq, tarixini biladigan, zamonaviy bilimlarni egallagan yoshlar jamiyat taraqqiyotining eng katta kuchidir. Shu bois ta'lim tizimi globallashuvning ijobiy imkoniyatlaridan oqilona foydalangan holda, milliy o'zlik va ma'naviy merosni asrashga xizmat qilishi zarur.

Zero, o'z qadriyatlarini asray olgan xalqgina kelajakda ham o'zligini yo'qotmagan holda taraqqiy eta oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Mirziyoyev Sh. M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2018.
3. Toffler A. The Third Wave. – New York: Bantam Books, 1980.
4. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. – New York: Simon & Schuster, 1996.
5. UNESCO Global Education Monitoring Report, 2023.
6. Quronov M. Milliy tarbiya asoslari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2019.
7. Musurmonova O. Oila ma'naviyati va yoshlar tarbiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
8. Navoiy A. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2016.
9. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2008.
10. Bauman Z. Globalization: The Human Consequences. – Columbia University Press, 1998.